

Demokrat Parti dönemi hayvancılık politikaları ve veteriner hekimliği hizmetleri*

Savaş Volkan GENÇ**, Atilla ÖZGÜR***

Öz: Türkiye Cumhuriyeti, dış politikasını, II. Dünya Savaşı dışında kalabilmek için sürekli değiştirmiş; savaş sonrasında ise ABD güdümlü bir çizgiye oturtmuştur. Aynı yapılanma Truman Doktrini ve Marshall Yardımı etkisiyle, Türkiye'nin ekonomi politikasında da izlenmiştir. Demokrat Parti iktidarında, Kore Savaşı ile Dünya'da oluşan tarımsal ihtiyaç, Türkiye'nin geleneksel tarım ürünlerinin yüksek getiriye ulaşmasını sağlamıştır. Meraların tarım alanına dönüştürüldüğü bu dönemde hayvancılık da tarım kadar olamasa da gelişme göstermiştir. Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu 14.05.1950–27.05.1960 arasında uygulanan hayvancılık politikaları ve veteriner hekimliği hizmetlerini tek ve bütünsel olarak ele almak amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Demokrat Parti, Hayvancılık Politikaları, Hükümet Programları, Veteriner Hekimliği Hizmetleri

Livestock policies and veterinary services in “The Demokrat Parti”

Abstract: Republic of Turkey constantly changed its foreign policy in order to stay out of the World War II and after the war, aligned with a line controlled by USA. Same constitution is also continued in the economy policy of Turkey with the support of the Truman Doctrine and the Marshall Aid. The agricultural need occurred at World during Korean War enlisted income from traditional agricultural products of Turkey higher in the power of Democrat Party. As pastures converted into cultivated areas, stockbreeding didn't enhance as agriculture did in that period. This article was prepared to take the applied breeding policies and veterinary services during the power of Democrat Party between 14.05.1950–27.05.1960 in hand totally.

Keywords: Demokrat Party, Government Programs, Livestock Policies, Veterinary Services.

*Bu makale, ilk yazarın; ikinci yazar danışmanlığında yaptığı Doktora Tezi'nden hazırlanmış olup Tez, 2012 yılında 10. Serhat Özyar Yılın Genç Bilim İnsanı Yarışmasında “Seçici Kurul Özel Ödülü”ne değer bulunmuştur.

** Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji AD, Burdur.

*** Ankara Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji AD, Ankara.

Giriş

Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrası için devletçilik–halkçılık temelinde bir kalkınma planı hazırlamış, ancak ABD baskısı ile plan değiştirilerek, karayolu yatırımının ilk sırada yer aldığı, finansın dış yardımlardan beklendiği bir plana geçilmiştir. Bu dönemde kamyon nakliyatına önem verilen, tarım ürünleriyle başlayıp, basit tüketim maddeleri üreten bir politika uygulanmıştır. ABD tarafından Türkiye'ye yapılacak yardımın şeklini belirlemek için Türkiye Hükümeti ile ABD Hükümeti arasında 12 Temmuz 1947'de Ankara'da imzalanan Anlaşma, “*Türkiye'nin hürriyet ve bağımsızlığını korumak için ihtiyacı olan güvenlik kuvvetlerinin takviyesini temin ve aynı zamanda Türk Ekonomisinin istikrarını muhafazaya devam*” gerekçesiyle onanmıştır¹. Türkiye savaş sonrası Avrupa'nın gıda açığının kapatılmasına katkıda bulunacak tarımsal üretim için, 1948'de “*Beş Yıllık Tarım Programı*” adı verilen; hazırlanmasına ABD'li uzmanların da katıldığı, tarımın makineleştirilmesini temel alan bir programı

kabul etmiş; bu konuda ABD ile bir kredi anlaşması² daha imzalanmıştır (10). Demokrat Parti (DP), 14 Mayıs 1950 genel seçiminde %55 oy ve 408 milletvekiliyle iktidara geldiğinde, Merkez Bankası rezervlerinde 102 ton altın, Kars'ta hayvanların, diğerlerinde de yöresine göre değişik tahıl türlerinin ticaretinin yapıldığı 26 borsayı devralmıştır (2, 8, 19). DP iktidarı boyunca (1950-1960) Celal Bayar Cumhurbaşkanı, Adnan Menderes de Başbakan olarak görev yapmıştır. Dönemin Tarım Bakanları Nihat Eğriboz³, Nedim Ökmen (üç kez^{4,5,6}) ve Esat Budakoğlu'dur⁷. Veteriner hekimliği tarihi alanında DP dönemi hayvancılık politikaları ve veteriner hekimliği hizmetlerini içeren bütünsel bir çalışmaya rastlanamamıştır. Makale bu konudaki eksiği gidermek ve benzer çalışmalar ile bu dönemle ilgilenecek araştırmacılara kaynak olması amacıyla hazırlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Çalışma gereçleri 1950–1960 yılları arası Resmi Gazeteler ile 1950–2010 tarihleri arasında yayınlanan Veteriner

¹ **Resmi Gazete** (1947): Türkiye Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında 12 Temmuz 1947 tarihinde Ankara'da imzalanan “Türkiye'ye yapılacak yardım hakkında Anlaşma”nın onanmasına dair Kanun, Tarih: 05.09.1947, Sayı: 6699.

² **Resmi Gazete** (1948): Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında 4 Temmuz 1948 tarihinde imzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşması ve Eki ile aynı tarihte teati edilen mektupların onanması hakkında Kanun, Tarih: 13.07.1948, Sayı: 6956.

³ **Resmi Gazete** (1950): TBMM Kararı, Tarih: 23.05.1950, Sayı: 7513.

⁴ **Resmi Gazete** (1951): Yüksek Cumhurbaşkanlığına, Tarih: 03.04.1951, Sayı: 7775.

⁵ **Resmi Gazete** (1957): Başvekâlet yazısı, Tarih: 26.11.1957, Sayı: 9766.

⁶ **Resmi Gazete** (1954): Riyaseticumhur Yüksek Katına, Tarih: 18.05.1954, Sayı: 8710.

⁷ **Resmi Gazete** (1955): TBMM Kararı, Tarih: 17.12.1955, Sayı: 9183.

Hekimler Derneği Dergileri ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi (AÜVF) Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji AD Kütüphanesi ve Arşivi ile Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı belgeleridir. Makalede, DP'nin, kamu yönetimini, Devlet işleyişi ve kurumların çalışma şekillerini nasıl değiştirdiğini ortaya koymak için uluslararası anlaşmalar ve mevzuat incelenmiş, nesnel değerlendirme için dönemi inceleyen çalışmalardan yararlanılmıştır. Hükümet programları ve TBMM açılış konuşmaları taranmış; konu ile ilgili açıklamalar metin içerisinde verilmiştir. Dokümanlar tematik olarak yazıya aktarılmış, mevzuata ait kaynaklar dipnotlarda gösterilmiştir.

Bulgular

Eğitim öğretim: DP iktidarı süresince veteriner hekimliği eğitim öğretimi konusunda en göze çarpan gelişme; Cumhurbaşkanı Bayar'ın,

TBMM açılış konuşmalarının dördünde^{8,9,10,11} Doğu Bölgesinin kalkınması için Van Gölü çevresinde, bünyesinde veteriner fakültesi (VF) de olan, adının “*Atatürk Üniversitesi*” olacağı bir üniversitenin kurulacağından söz etmesidir. Bu konuda ABD Nebraska Üniversitesi ile Türk uzmanlardan oluşan bir heyetin çalışma yaptığını da anlatmış, ancak iktidarları süresince böyle bir üniversite ve ikinci bir VF kurul(a)mamıştır. Bu süreçte veteriner hekimlerin uzmanlık eğitimleri ile ilgili olarak çıkarılan “*Veteriner Hekim İhtisas Talimatnamesi*”¹² ile klinik, laboratuvar, zootekni alanlarında uzmanlık imkânı sağlanmıştır.

Veteriner hekimliği ve hayvancılık alanında

örgütlenme: DP dönemi veteriner hekimliği ve hayvancılık alanında örgütlenmeleri incelendiğinde 1953 yılında yürürlüğe giren “*At Yarışları Hakkında Kanun*”¹³ ile Tarım Bakanlığı (TB) at yarışları düzenlemekle

⁸ **Resmi Gazete** (1950): Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Türkiye Büyük Millet Meclisinin dokuzuncu döneminin birinci toplantı yılını açarken Kamutay'daki söylevleri, Tarih: 02.11.1950, Sayı: 7646.

⁹ **Resmi Gazete** (1952): Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Türkiye Büyük Millet Meclisinin Dokuzuncu Döneminin Üçüncü Toplantı Yılına Açarken Kamutay'daki Söylevleri, Tarih: 03.11.1952, Sayı: 8247.

¹⁰ **Resmi Gazete** (1953): Reiscumhur Celal Bayar'ın Türkiye Büyük Millet Meclisinin dokuzuncu Döneminin dördüncü toplantı yılını Açılış nutukları, Tarih: 02.11.1953, Sayı: 8546.

¹¹ **Resmi Gazete** (1955): Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Türkiye Büyük Millet Meclisinin Onuncu Döneminin İkinci Toplantı Yılına Açılış Nutukları, Tarih: 02.11.1955, Sayı: 9144.

¹² **Resmi Gazete** (1955): Veteriner Hekim İhtisas Talimatnamesi, Tarih: 02.06.1955, Sayı: 9018.

¹³ **Resmi Gazete** (1953): At yarışları hakkında Kanun, Tarih: 15.07.1953, Sayı: 8458.

yetkilendirilmiş, yetki dört ay sonra 20 yıllığına TJK'ye devredilmiştir.¹⁴ “*At Yarışları Nizamnamesi*”¹⁵ değiştirilerek, Yüksek Komiserler Heyeti'nin Tarım Bakanı'na seçilmesi kararlaştırılmıştır. “*Türkiye Yarış Talimatnamesi*”¹⁶ ile koşularla ilgili kurallar belirlenmiştir. TB Merkez Teşkilatında, “*Tarım Vekâleti Tetkik ve İstişare Heyeti*” adıyla Bakanlığın hizmet konuları ile ilgili plan ve programlar üzerinde inceleme yaparak görüş bildirmek üzere bir teşkilat kurulmuştur¹⁷.

Veteriner hekimliği hizmetlerini düzenlemek, veteriner hekimleri birliği ile odalarını kurmak için 18.03.1954'te 6343 sayılı “*Veteriner Hekimliği Meslekinin İcrasına, Veteriner Hekimleri Birliği ile Odalarının Teşekkül Tarzına ve Göreceği İşlere Dair Kanun*”¹⁸ çıkarılmıştır. Kanun'la Türkiye'de veteriner hekimliği yapabilme şartları belirlenmiş, serbest veteriner hekimliğinin yasal bir zemini oluşturulmuştur. Tüm veteriner hekimler Kanun hükümlerine bağlı kılınarak eşit koşullarda meslek

yapmaları sağlanmıştır. Lisans ve uzmanlık eğitimini yurtdışında yapanların denkliği için collegium sınavı getirilmiştir. Veteriner hekim bulunan şehir, kasaba ve köylerde veteriner hekim olmayanların hayvan hastalıklarını tedavi etmeleri yasaklanmıştır. Türk Veteriner Hekimleri Birliği (TVHB) kurularak, mesleği ülke çıkarları için uygulama, üyelerin maddi ve manevi haklarını koruma, hayvancılığın gelişimi için resmi makamlarla görüş alışverişi yapma, raporlar hazırlama, serbest veteriner hekimlerle TB arasında eşgüdüm sağlama, meslek itibarını artırma ve VF öğrencilerine destek olma gibi yükümlülüklerle görevlendirilmiştir.

“*Et ve Balık Kurumu*”¹⁹ (EBK) Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı kurulmuş, et ve balık işlerini düzenleme, ticaret, üretim ve sanayi ile meşgul olma, ilgili her türlü etüt ve araştırmalar yapma, bu amaçla, kasaplık hayvan ve hayvansal ürün ticareti, üretimi, hayvan soylarının ıslah ve gelişimi ile ilgili her türlü çalışmaları yapma, fabrika, mezbaha araç ve tesisatın kurulum ve işletmesiyle

¹⁴ **Resmi Gazete** (1953): Kararnameler, Tarih: 08.11.1953, Sayı: 8577.

¹⁵ **Resmi Gazete** (1956): At Yarışları Nizamnamesinin 4'uncu ve 39'uncu maddelerinin tadili hakkında Nizamname, Tarih: 21.01.1956, Sayı: 9213.

¹⁶ **Resmi Gazete** (1952): Yönetmelik 3203 sayılı Vazife ve Teşkilat Kanununun 9'uncu maddesinin sureti tatbikini gösterir Türkiye Yarış Talimatnamesi, Tarih: 14.04.1952, Sayı: 8059.

¹⁷ **Resmi Gazete** (1954): Tarım Vekaleti Tetkik ve İstişare Heyeti Teşkiline dair Kanun, Tarih: 02.03.1954, Sayı: 8647.

¹⁸ **Resmi Gazete** (1954): Veteriner hekimliği meslekinin icrasına, Veteriner Hekimleri Birliği ile odalarının teşekkül tarzına ve göreceği işlere dair Kanun, Tarih: 18.03.1954, Sayı: 8661.

¹⁹ **Resmi Gazete** (1952): Bakanlar Kurulu Kararları, Tarih: 01.10.1952, Sayı: 8221.

görevlendirilmiştir. Kurum, ayrıca hayvan piyasalarını düzenlemek, fiyat dalgalanmalarını önlemekle yetkilendirilmiştir.

Hayvan hastalıkları ile mücadele: DP iktidarı döneminde “Şap Hastalığı Avrupa Mücadele Komisyonu Kuruluş Anlaşmasına Türkiye’nin Katılması Hakkında Kanun”²⁰ 1955’te kabul edilerek, şap hastalığından dolayı Avrupa’nın kayıplarına karşı ulusal ve uluslararası önlemler almak için bir “Komisyon” kurulmuştur. FAO ile yapılan anlaşma²¹ ile aşı üretim merkezi kurup, çalıştırmak için Türkiye’ye iki uzman getirilmiştir. Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanunu (HSZK) değiştirilerek²², TB ihbarı zorunlu hastalıklar listesini hazırlamakla yetkilendirilmiştir. “Hayvan Sağlık Zabıtası Nizamnamesine Enterotoxaemie Bradzo ve İçterohaemoglobinuri hastalıkları hakkında Ek Nizamname”²³ ile enterotoxaemie,^{24*} bradzo ve içterohaemoglobinuri hastalıklarına karşı mücadele esasları belirtilmiştir. Demokrat Parti döneminde 1950’de Samsun Bölge Laboratuvarı, Konya Aşı ve Serum

Enstitüsü, Afyon Hayvan Dispanseri, 1951’de İzmir Bornova Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü, 1952’de Elazığ Veteriner Bakterioloji Enstitüsü, Kastamonu Hayvan Dispanseri, Çanakkale Hayvan Dispanseri, Çorum Hayvan Dispanseri, 1953’te Van Hayvan Hastanesi, Diyarbakır Hayvan Hastanesi, 1954’te Erzurum Hayvan Hastanesi, 1955’te Aydın Hayvan Dispanseri, 1956’da Urfa Hayvan Dispanseri, 1957’de Edirne Hayvan Dispanseri, 1959’da Diyarbakır Veteriner Bölge Laboratuvarı, Denizli Veteriner Bölge Laboratuvarı, Gaziantep Hayvan Dispanseri, Tokat Hayvan Dispanseri, Balıkesir Hayvan Dispanseri kurulmuş,²⁵ toplam 251.994 hayvan bu kurumlarda tedavi edilmiştir²⁶.

Hayvanlar ve hayvansal ürünler üzerinde vergilendirme: Uluslararası Torquay²⁷ görüşmeleri sonunda, Türkiye taviz listesinde kasaplık hayvan eti, kaz ciğeri, ekşi süttten çocuk mamaları, balık, balık yağları, salamura veya kapalı kaplardaki tütülenmiş hayvansal ürünler, kuru kursak, ham deriler yer almıştır. ABD ile yapılan Vergi Muafiyetleri

²⁰ **Resmi Gazete** (1955): Şap Hastalığı Avrupa Mücadele Komisyonu Kuruluş Anlaşması, Tarih: 01.04.1955, Sayı: 8970.

²¹ **Resmi Gazete** (1955): Kararnameler, Tarih: 21.05.1955, Sayı: 9011.

²² **Resmi Gazete** (1955): Kanunlar, Tarih: 28.05.1955, Sayı: 9014.

²³ **Resmi Gazete** (1960): Kararnameler, Tarih: 06.05.1960, Sayı: 10498.

²⁴ *Enterotoxaemie (Bradzo) ve İçterohaemoglobinuri hastalıkları 11.08.1959 tarihinde yayınlanan bir tebliğ ile ihbarı mecburi hastalıklar arasına alınmıştır (**Resmi Gazete** (1959): Tebliğ, Tarih: 11.08.1959, Sayı: 10276).

²⁵ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri (BCA):** 30.01/107.676.1 Cetvel No: 10

²⁶ **BCA:** 30.01/107.676.1 Cetvel No: 13

²⁷ **Resmi Gazete** (1951): Bakanlar Kurulu Kararı, Tarih: 01.10.1951, Sayı: 7920.

Anlaşmasıyla²⁸ ABD, yapacağı herhangi bir dış yardımda tüm vergi ve ücretlerden muaf tutulmuştur. ABD'den ithal edilecek, zirai ve gıda maddelerine 1957'de vergi muafiyeti getirilmiştir.²⁹ Türkiye ile ABD arasında kabul edilmiş olan "Zirai Emtia Anlaşması"nın onayına dair Kanun 14 Haziran 1957'de çıkartılmıştır. Anlaşmaya göre, ihtiyaç fazlası zirai maddelerin, ABD tarafından Türkiye'ye satılmasına ilişkin anlaşmaların ve her iki Hükümetin bu maddelerin ticaretinin geliştirilmesi konusunda alacakları önlemlerin tespit edilmesi planlanmıştır.

Yetiştirme ve Islahı: İhtiyaç fazlası mera arazisinin düzenlenmesi için "*Mera Normlarına dair Yönetmelik*"³⁰ çıkarılmıştır. "*Birleşmiş Milletler Çayır, Mera ve Yem Nebatları Yetiştirme Merkezi*" için teknik yardım sağlayacak Anlaşma³¹ uygulamaya konmuştur. "*Mera ve Yaylak Norm Talimatnamesi*"³² ile hayvan varlık ve gelişmeleri göz önünde tutularak, kültür arazisi ayrıldıktan sonra ihtiyaca göre mera bırakılmasına kararı

verilmiştir. Yerleri değiştirilen çiftçilerin hayvancılık alanında da "üretmen" olmaları için hayvanı olmayan ailelere çift hayvanı verilmesi kararlaştırılmıştır³³. "*Islahı Hayvanat Kanunu*"nda yapılan değişikliklerle³⁴, erkek damızlıkları muayeneye getirmeyen, iğdiş kararı verilen hayvanları sıfatta kullananlara para cezası getirilmiştir. TB'ye suni tohumlama yaptırma, amacıyla enstitü kurulması, uzmanlık kursu düzenlenmesi, suni tohumlama laboratuvarları açılması ve aşım durakları kurma ve damızlığa elverişli olmayan boğa, koç, teke, at ve merkep aygırlarını iğdiş etme yetkisi verilmiştir. Suni tohumlama ücretsiz yapılırken; gerçek ve tüzel kişilerin suni tohumlama kurumu, laboratuvar ve duraklar kurması, suni tohumlama yapma, tohum toplama, satma, bulundurma, taşıma, ithal ve ihraç etmeleri izne tabi kılınmıştır. İthal spermalar tüm vergilerden muaf tutulmuş, dölerme uygulamalarında çalışan başarılı personele ikramiye verilmiştir. DP iktidarı başında 7 merkezde %71,2 başarı ile

²⁸ **Resmi Gazete** (1954): Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki Vergi Muafiyetleri Anlaşmasının tasdikına dair Kanun, Tarih: 06.07.1954, Sayı: 8747.

²⁹ **Resmi Gazete** (1957): 5436 sayılı kanuna müsteniden Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında akdedilen Anlaşmalar gereğince ithal olunacak zirai ve gıda maddelerin muafiyeti hakkında Kanun, Tarih: 24.05.1957, Sayı: 9615.

³⁰ **Resmi Gazete** (1950): Bakanlar Kurulu Kararları, Tarih: 22.08.1950, Sayı: 7589.

³¹ **Resmi Gazete** (1954): Kararnameler, Tarih: 04.10.1954, Sayı: 8819.

³² **Resmi Gazete** (1957): Kararnameler, Tarih: 12.04.1957, Sayı: 9584.

³³ **Resmi Gazete** (1951): Yerleri Değiştirilen Çiftçilerin Yerleştirildikleri Yerlerde Üretmen Hale Getirilmeleri, Tarih: 12.04.1951, Sayı: 7783.

³⁴ **Resmi Gazete** (1957): Islahı Hayvanat Kanununun 31'inci maddesinin tadiline ve bu Kanuna bazı maddeler eklenmesine dair Kanun, Tarih: 07.02.1957, Sayı: 9529.

2.892 ineğe ve 4 merkezde %90 başarı ile 5.523 koyuna suni tohumlama yapılırken, 1959 yılında 58 merkez, 67 istasyonda 34500 ineğe (10 yılda 233.895), 161 istasyonda da 134.000 koyuna (10 yılda 548.936) tohumlama yapılmış, 1959'da 482 aşım durağı kurulmuştur.³⁵ Hayvancılık kurumlarından halka 2.107 aygır, 3.060 kısarak, 2.073 tay, 9.498 boğa, 6.067 inek, 1.660 düve, 32.866 koç, 19.069 koyun, 6.294 tiftik teke, 5.688 tiftik keçi damızlık olarak verilmiştir.³⁶ Safkan Arap ve İngiliz atlarının soy kütüğü için çıkarılan Yönetmelikle,³⁷ Merkez Soy Kütüğü Komisyonu: Bakanlık Veteriner İşleri Genel Müdürü, Zootekni Uzman Müşaviri ve Soy Kütüğü Şube Müdürü'nden oluşturulmuştur. Islahı Hayvanat Kanunu değiştirilerek, Türkiye'de doğmuş veya yurtdışından getirilmiş safkan Arap ve İngiliz atlarının bir yıl içinde soy kütüğüne kaydedilmesi hüküm altına alınmıştır.³⁸ Safkan atların gerektiğinde ayrı bir uzman heyete muayene ettirilmesi, bu heyetlerin kesinleşen kararları

aleyhine hakları bozulan yarış atı sahiplerine itiraz hakkı verilmiştir.³⁹ “*Aygır Depoları Talimatnamesi*”nce⁴⁰ depoların, hayvan ıslahı ve yetiştirme hastalıkları üzerine birikim sahibi, zootekni alanında en az beş yıl çalışmış veteriner hekim müdür idaresinde, damızlık sayısına göre bir ilâ üç veteriner hekim şeklinde kadro tür ve sayısı belirlenmiştir. Müdürler, çalıştıkları ilde Islahı Hayvanat Komisyonu doğal üyeliği, yerel sergi ve yarışma komiserliğini de üstlenmişlerdir. Depo nalbantlığı için “*Nalbantlar Kanunu*” ile seyis başları için binicilik okulu mezuniyeti veya askerde süvari çavuşu olma şartı aranmıştır. Almanya ve Türkiye arasında yapılan anlaşmayla örnek çiftlik kurma kararı alınmıştır. Bu konuda çıkarılan Kanun'la⁴¹, Türk-Alman Örnek Çiftliklerinin, TB ve Türk-Alman Cemiyeti ile hazırlanan esaslara göre yönetilmesi, modern ziraat ve hayvancılık yöntemlerinin çiftçilere duyurulması kararlaştırılmıştır. Arazinin TB tarafından ücretsiz sağlanması, giderlerin Türk-Alman

³⁵ **BCA:** 30.01/107.676.1Cetvel No:3, **BCA:** 30.01/107.676.1Cetvel No:11, **BCA:** 30.01/107.676.1Cetvel No: 12

³⁶ **BCA:** 30.01/107.676.1 Cetvel No: 16

³⁷ **Resmi Gazete** (1952): 1946 Safkan Arap ve safkan İngiliz atlarının (Türkiye safkan Arap ve safkan İngiliz atları soy kütüğü) ne Kaydına Dair Yönetmelik, Tarih: 07.05.1952, Sayı: 8103.

³⁸ **Resmi Gazete** (1958): Islahı Hayvanat Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair olan 5883 sayılı kanuna ek Kanun, Tarih: 03.07.1958, Sayı: 9945.

³⁹ **Resmi Gazete** (1960): 904 Sayılı Islahı Hayvanat Kanununun 5883 sayılı kanun ile muaddel 35'inci maddesine bazı hükümler eklenmesine dair Kanun, Tarih: 29.02.1960, Sayı: 10444.

⁴⁰ **Resmi Gazete** (1959): Aygır Depoları Talimatnamesi, Tarih: 27.11.1959, Sayı: 10366.

⁴¹ **Resmi Gazete** (1957): Türk-Alman örnek ve tatbikat çiftlikleri işletmesi kurulmasına dair Kanun, Tarih: 14.05.1957, Sayı: 9606.

Cemiyeti tarafından karşılanması, teftişin TB tarafından yapılması şartları getirilmiştir.

Hayvansal Ürün Üretim ve Ticareti: Gıda maddeleri ve sağlığı ilgilendiren eşyalar için 1952’de çıkarılan Tüzük⁴² ile süt ve süt ürünleri, ham iç yağları, domuz yağları, eritilmiş iç ve kuyruk yağları, rafine hayvan yağları, hayvansal margarınler, et ve et ürünleri, yumurta ve konservelerin nitelikleri belirtilmiştir. Tüzük⁴³ 1956’da değiştirilmiş insan gıdası sütlerin nitelikleri, tereyağı, eritilmiş iç ve kuyruk yağı, rafine hayvan yağı üretim işlemleri açıklanmıştır. Süt ve süt ürünleri üretim-satış yerleri ile sütçü hayvanların yaşadıkları ve sağıldıkları yerlerin sağlık koşullarını belirlemek için Nisan 1956’da bir Yönetmelik⁴⁴ çıkarılarak, faaliyet izinleri belediyelere bırakılmış, hayvanların belediyelerce veteriner hekim kontrolünde

bulundurulmaları zorunlu kılınmıştır. Türkiye ile BM, FAO, Milletlerarası Sivil Havacılık Teşkilatı, Milletlerarası Çalışma Teşkilatı ve WHO arasında teknik yardım Anlaşması 1953’de onanarak⁴⁵ gıda muhafazası ve konserve sanayini planlayıp, Türk ürünlerine yeni pazar önerilerinde bulunacak bir uzman görevlendirilmiştir. ABD ile imzalanan “Türkiye’ye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma” 1955’te değiştirilmiş,⁴⁶ yardım ürünlerinin değerinin belirlenmediği durumlarda, ABD tarafından \$ olarak bildirilen değer TL olarak aktarılması kararlaştırılmıştır. ABD ile zirai ticaretin geliştirilmesi amacıyla hazırlanan “Amerikan Kanunu”⁴⁷ ile Türkiye’ye 3,3 milyon \$ donyağı ve 4,4 milyon \$ dondurulmuş et satışı yapılmıştır. Ayrıca, 1957’de⁴⁸ ABD’nin 30.06.1957’ye kadar Türkiye’nin satın alması

⁴² **Resmi Gazete** (1952): Bakanlar Kurulu Kararı, Tarih: 18.10.1952, Sayı: 8236.

⁴³ **Resmi Gazete** (1956): Gıda Maddelerinin ve Umumi Sağlığı İlgilendiren Eşya ve Levazımın Hususi Vasıflarını Gösteren Nizamnamenin bazı madde ve fıkralarının tadili ve 133 üncü maddesine bir fıkra ilavesi ve bazı madde ve fıkralarının da ilgası hakkında Nizamname, Tarih: 28.04.1956, Sayı: 9296.

⁴⁴ **Resmi Gazete**(1956):Süt ve mamullerinin istihsal ve satışına mahsus mahal ve levazım ile süt veren hayvanların yaşadıkları ve sağıldıkları yerlerin sıhhi şartlarının tesbitine dair Talimatname, Tarih: 30.04.1956, Sayı: 9297.

⁴⁵ **Resmi Gazete** (1953): Türkiye Hükümeti ile Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı, Milletlerarası Sivil Havacılık Teşkilatı, Milletlerarası Çalışma Teşkilatı ve Dünya Sağlık Teşkilatı arasında teknik yardım teminine mütedair Esas Anlaşma ve eklerin onanması hakkında Kanun, Tarih: 10.07.1953, Sayı: 8454.

⁴⁶ **Resmi Gazete** (1955): Türkiye ile Amerika birleşik devletleri arasında 12/7/1947 tarihinde Ankara’da imzalanan (Türkiye’ye Yapılacak Yardım hakkında Anlaşma)nın onanmasına dair 1 Eylül 1947 tarih ve 5123 numaralı kanunun ikinci maddesine bir fıkra ile ayrıca geçici bir madde eklenmesine dair Kanun, Tarih: 31.05.1955, Sayı: 9016.

⁴⁷ **Resmi Gazete** (1959): Zirai maddeler ticaretinin geliştirilmesi ve yardımlaşma hakkındaki muaddel Amerikan Kanununun 1’inci kısmı hükümleri gereğince Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında münakit 12 Kasım 1956 tarihli Anlaşmanın tasdiki hakkında Kanun, Tarih: 11.06.1959, Sayı: 10228.

⁴⁸ **Resmi Gazete** (1959): Zirai maddeler ticaretinin geliştirilmesi ve yardımlaşma hakkındaki muaddel Amerikan Kanununun 1’inci kısmı hükümleri gereğince Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında 12 Kasım 1956 tarihli Anlaşmaya ek 25 Ocak 1957 tarihli Anlaşmanın tasdiki hakkında Kanun, Tarih: 11.06.1959, Sayı: 10228.

için 500.000 \$ konserve sığır eti, 600.000 \$ peynir, 30.000 \$ süttozu finansmanını temin edeceği belirtilmiş, 1959'da⁴⁹ ihtiyaç fazlası 15,4 milyon \$ yem 400.000 \$ tereyağı, 200.000 \$ yağlı süttozu, 1,3 milyon \$ peynir ve 300.000 \$ yağsız süt tozu Türkiye'ye satılmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Türkiye'ye, II. Dünya Savaşı sonrası yıkılan Avrupa'nın tekrar kalkınmasında, tarım ve madencilik alanında hammadde üreten bir rol verilmiş, ABD'den alınan ilk krediler alt yapı inşası için kullanılmış, 1950'de silo inşalarına başlanmıştır. Bir dönem gizli olarak sınıflandırılan dış ticaret istatistikleri⁵⁰ bu politika içerisinde ABD'ye verilmiştir. ABD, Türkiye'nin kendi bürokratlarına hazırlattığı bağımsız kalkınma planlarını, yardım şantajıyla durdurmuş, kapitalist Avrupa'nın ihtiyaçları için tarıma dayalı sanayi ve üretilen tahılın limanlara kolay nakli için karayolu ağı kurulmuştur (20). Bu bilgileri ışığında Atatürk döneminin bağımsız ekonomi-politikalarından uzaklaşmaya başlandığı söylenebilir.

Hayvan Islah Kanunu'nda değişikle, ithal ve damızlık hayvanların soy kütüğüne kayıt zorunluluğu, kümes hayvanlarına vergi

muafiyeti, ücretsiz suni tohumlama imkânı ve suni tohumlama kurumlarında çalışan başarılı personelin ödüllendirilmesi hayvancılığı teşvik için olumlu adımlardır (21). Suni tohumlama çalışmalarının haralarda başarısının ardından kurulan tohumlama istasyonlarının hizmetleri üretici tarafından ilgi görmüştür. Bunun devamında çevre köylerden oluşan talep motorlu araç kullanımını getirmiş böylece suni tohumlama hizmetleri daha geniş alanlarda yapılmıştır (1,13). Dölerme çalışmaları sonrası sığır varlık ve niteliğinde sağlanan artış, ABD yardımlarının Türk hayvancılığına pozitif yansımaları olarak kabul edilebilir.

Bradzo ve ichteroheamoglobinurie gibi hastalıkların ihbarı zorunlu hastalıklar listesine eklenmesi, hayvan hastalıkları mücadelesi için kurumlar açılması, tazminat bareminin genişletilmesi salgın hayvan hastalıkları ile mücadelede olumlu çabalar olarak değerlendirilebilir. Şap hastalığıyla uluslararası mücadele ve aşı üretim merkezi kurulması için teknik bilgi almak amacıyla yapılan çalışmalar da uluslararası bilimsel işbirliği örneği olarak kabul edilebilir. Ayrıca, ihbarı zorunlu hastalıklar listesini hazırlama yetkisinin Bakanlar Kurulu'ndan alınarak TB'ye devri, salgın hayvan hastalıkları ile hızlı

⁴⁹ **Resmi Gazete** (1959): Zirai maddeler ticaretinin geliştirilmesi ve yardımlaşma hakkındaki muaddel Amerikan Kanununun I'inci kısmı hükümleri gereğince Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında 12 Kasım 1956 tarihli Anlaşmaya müsteniden 20 Ocak 1958 tarihinde akdedilen Anlaşmanın tasdıkı hakkında Kanun, Tarih: 11.06.1959, Sayı: 10228.

⁵⁰ **BCA**: 030.10/268.805.20

ve etkin mücadele için önemli bir uygulama olarak düşünülebilir.

“*Veteriner Hekimliği Meslekinin İcrasına, Veteriner Hekimleri Birliği ile Odalarının Teşekkül Tarzına ve Göreceği İşlere Dair Kanun*” veteriner hekimliği yapabilme, mesleki uygulamalarını güvence altına alma ve serbest veteriner hekimliğin yasal bir zeminde önünü açılması açısından önemli bir adımdır (12, 15). Tüm veteriner hekimlerin Kanun hükümlerine bağlı kılınarak eşit koşullarda mesleğini yapmaları günümüzden daha ileri bir tutum olarak değerlendirilebilir. Daha iyi bir veteriner hekimliği eğitimi adına; uzmanlık şartlarının açıklanması, lisans ve uzmanlık eğitimini yurtdışında yapanların denkliği için collegium sınavı getirilmesi olumlu bir karardır. Veteriner hekim bulunan şehir, kasaba ve köylerde veteriner hekim olmayanların hayvan hastalıklarını tedavi etmeleri yasaklanarak hayvan sağlık memurlarına yönetmelikle izni verilmesi, veteriner hekim olmayan yerlerde hayvan sağlığı hizmetlerinin yürütülmesi açısından önemlidir. Kurulun Türk Veteriner Hekimleri Birliği (TVHB) ile mesleği ülke çıkarları için uygulama, üyelerin maddi ve manevi haklarını koruma, hayvancılığın gelişimi için resmi makamlarla görüş alışverişi yapma, raporlar hazırlama, serbest veteriner hekimlerle TB arasında eşgüdüm sağlama, meslek itibarını

artırma ve VF öğrencilerine destek olma gibi yükümlülüklerle görevlendirilmesi o zamana kadar Türk Veteriner Hekimler Derneği tarafından yapılan bu hizmetlerin (11), meslek örgütü çatısında yapılmasını sağlamıştır. Veteriner hekim odalarının onayı olmadan veteriner hekim istihdam edilememesi, veteriner hekimliği hizmetlerinin sistemli yapılması açısından olumlu değerlendirilebilir. Yüksek Haysiyet Divanı üyelerinin toplantılarının TB gözetim ve denetimi altında olması kararların uygulanmasının etkinliği açısından olumlu olsa da sivil toplum kuruluşu yapısına ters düştüğü söylenebilir. Ancak yine de Yasa Türk Veteriner Hekimleri ve Türk Veteriner Hekimliği açısından bir devrim olarak değerlendirilebilir.

Halk sağlığını korumak için, hayvansal kökenli gıdaların niteliklerinin belirlenmesi, süt veren hayvanların belediyelerce veteriner hekim kontrolünde bulundurulması, tam yağlı inek yoğurdunun içeriğinin belirlenmesi, veteriner hekimlerin halk sağlığı konusunda yetkilendirilip, zoonozların önlenmesi ve nitelikli hayvansal gıda üretilmesi açısından olumlu değerlendirilebilir.

TVHB Merkez Konseyi, TJK'yı, at yarışlarının sevk ve idaresi konusunda görevlerini layıkıyla yapamadığı şeklinde eleştirmiş ve durumun TB Müfettişlerince tespit edildiğini söyleyerek, at yarışlarının

VİGM'ye devrini istemiştir (6). Bu durum anılan dönemde atçılığın gelişimi için çok önemli olan -at yarışları düzenleme-konusunda TJK'nın çok da başarılı olmadığını düşündürebilir.

EBK, yaşanan et sıkıntılarında büyük şehirlerde et fiyatlarının normal seviyede tutulmasını sağlama görevi yanı sıra sebze ve meyve piyasasına da müdahale etmek zorunda kalmıştır.^{51,52} Alpan (3) EBK'nın bu konuda sadece birkaç büyük şehrin bazı semtlerinde etkili olduğunu söylerken, Koç (14) dondurulmuş balık satışlarını başarılı bulmamış, idari kadroda veteriner hekimlerin olmaması açısından da eleştirilmiştir (5, 6, 18). Ancak, tüm bu eleştirilere rağmen EBK, halkın sağlıklı ve ucuz ete ulaştığı, üreticiye güvenli bir pazar sağlayan yararlı bir kuruluş olarak değerlendirilebilir.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın adını dahi koyduğu, meclis açış konuşmalarında defalarca dile getirdiği yeni bir VF açılmasının ABD tarafından hazırlanan rapor ile durdurulması, DP üzerindeki ABD baskısına delil gösterilebilir. Bilimsel işbirliği altında ABD'nin VF'yi gereksiz görmesi ve Türk hükümetinin bu doğrultuda

hareket etmesinin o dönem veteriner hekim ihtiyacı düşünüldüğünde^{53*} Türk hayvancılığı açısından son derece yanlış bir tutum olduğu söylenebilir.

Menderes, artan hayvan sayısına karşın, azalan meraların hayvansal üretim için tehlike yarattığını, entansif üretim zorunluluğunu, 1954 yılı Hükümet Programında ayrıntılarıyla anlatmıştır.⁵⁴ Yine mera ve yem bitkileri üretimi konularında teknik yardım için uluslararası işbirliği anlaşmaları dahi yapılmıştır. Ancak, zirai üretime ağırlık verilmiş, ithal edilen traktörlerle birlikte Kore Savaşı'nın yarattığı tarımsal ürünlerin değer kazanması mera konularında yapılan tüm çalışmaları boşa çıkarmıştır (11). Mera alanlarının daraltılması ve verimlerinin düşmesine karşın hayvan sayısındaki artış verim ve toplam üretimi olumsuz etkilemiştir (7). Meraları tarlaya dönüştürmede traktöre kavuşan büyük toprak sahipleri oldukça kârlı çıkarken hayvanları otlatmak için bulamama sıkıntısı doğmuştur (17). Mera ve yem bitkileri üzerinde önemle durulduğu dile getirilmesine rağmen yaşanan büyük mera kıyımıyla, Türk hayvancılığının çok büyük bir yara aldığı sonucu çıkartılabilir.

⁵¹ **Resmi Gazete** (1956): Kararnameler, Tarih: 06.03.1956, Sayı: 9251.

⁵² **Resmi Gazete** (1956): Kararnameler, Tarih: 20.10.1956, Sayı: 9438.

⁵³ *1950 – 281 veteriner hekim, 312 hayvan sağlık memuru, 1959 – 875 veteriner hekim, 694 hayvan sağlık memuru. **BCA**: 30.01/107.676.1 Cetvel No: 9

⁵⁴ **Resmi Gazete** (1954): Başvekil Adnan Menderes tarafından 24/05/1954 tarihinde Büyük Millet Meclisinde okunan Hükümetin Programı, Tarih: 27.05.1954, Sayı: 8717.

Büyük toprak sahipleri ve ticaret burjuvazisinin temellerini oluşturduğu DP döneminde dış yardımla traktöre kavuşan Türkiye, meraların ekim alanına dönüşmesiyle zirai ürünleri bol miktarda üretmiş ve ihraç etmiştir. DP'nin seçmen kitlesinin tarımsal üretimlerinin karşılığını ekonomik açıdan aldığı bu dönem siyasi açıdan karşılığını bulmuş, aynı politika ısrarla sürdürülmüştür. Bağımsız, planlı bir ekonomi-politika izlenmemesi Türk hayvancılığına da yansımış, parlak görünen üretim, mücadele ve hizmet rakamları o dönemde ülke içine bir virüs gibi yerleşen ABD etkisini gizlemiş, uzun kuluçka döneminin ardından Türk Veteriner Hekimliği ve hayvancılığında yarattığı etkileri ancak günümüzde karşımıza çıkmıştır. Hayvancılıkta ulaşılan rakamlar artış gösterse de temel yaklaşımda yapılan hatalar DP döneminde hayvancılık politikaları ve veteriner hekimliği hizmetlerinin Türk Veteriner Hekimliğinde bir tarih sorununu değil, gelecek sorununu doğurduğu ileri sürülebilir.

Kaynaklar

1. **Adaoğlu A** (1971): *Personel kanundaki yan ödemeler ve suni tohumlama çalışmaları*. Vet Hekim Der Derg, **41**, 39-47.
2. **Akad MT** (1989): *Türkiye'de Amerikan Dış Yardımı*. In.: Emperyalizm ve Türkiye, İstanbul, Patika Yayıncılık, s.: 32.
3. **Alpan O** (1973): 50 Yılda Türk hayvancılığı. Vet Hekim Der Derg, **9-10**, 219-227.
4. **Anon** (1954): *Türk Veteriner Hekimleri Derneğinin 1954 Yılı Çalışma Raporudur*. Vet Hekim Der Derg, **98-99**, 1945-1947.
5. **Anon** (1959): *Türk Veteriner Hekimleri Derneğinin 1959 Yılı Kongresine Ait Zabıt Hülasasıdır*. Vet Hekim Der Derg, **150**, 171-175.
6. **Anon** (1961): *Tarım Bakanlığı Yüksek Makamına*. Türk Veteriner Hekimleri Birliği Merkez Konseyi 1960-1961 Yılı Çalışma Raporu, Ankara, s.:11-14.
7. **Anon** (1973): *Türkiye hayvancılığının son yarım yüzyıldaki gelişimi ve ana sorunları*. Türk Vet Hekim Der Derg, **43**, 203-209.
8. **Avcıoğlu D** (1990): *Türkiye'nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın* Birinci Kitap, Tekin Yayınevi, s.: 464-584, İstanbul.
9. **Başçavuşoğlu N** (1956): *Veteriner Hekimlerin 3. Kongresi Münasebetiyle*. Vet Hekim Der Derg, **116-117**, 3023-3024.
10. **Demirci E** (2007). *Çok Partili Sisteme Geçiş Sürecinde CHP'de İdeolojik Arayışlar* (1945-1950). Yüksek Lisans Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.
11. **Dinçer F** (1988): *Cumhuriyet döneminde ekonomik kalkınmamızda hayvancılık ve veteriner hekimliğin yeri*. Vet Hekim Der Derg, **58**, 12-20.

12. Evren C (1954): *Yeni başarılarla doğru.* Vet Hekim Der Derg, **92-93**, 1511-1516.

13. Gökçen H (1981): *Hayvansal üretimde suni tohumlamanın yeri ve önemi.* Vet Hekim Der Derg, **52**, 5-19.

14. Koç F (1964): *Türkiye’de balıkçılığın durumu.* Vet Hekim Der Derg, **9-10**, 350-359.

15. Kolaylı Ş (1954a): *Veteriner hekimleri kanunu münasebetile.* Vet Hekim Der Derg, **92-93**,1443-1445.

16. Kolaylı Ş (1954b): *Kongrenin yaklaşması münasebetiyle topluca fikir teatisi.* Vet Hekim Der Derg, **98-99**, 1797-1802.

17. Oktar S, Varlı A (2010): *Türkiye’de 1950–54 döneminde Demokrat Parti’nin tarım politikası.* Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, **28**, 1-22.

18. Saguner RA (1961): *Et ve et endüstrisi problemi.* Vet Hekim Der Derg, **174-175**, 79-84.

19. Tezel SY (1982): *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi.* Yurt Yayınları, s: 165-243, Ankara.

20. Uyanık AL (1978): *Hayvancılığımıza Bakış Açısı.* Vet Hekim Der Derg, **48**, 3-5.

21. Yerlikaya H, Özgür A (2006): *Cumhuriyet döneminde hayvan ıslah kanunu.* Vet Hekim Der Derg, **77**, 39-43.

Geliş Tarihi: 28/12/2016 Kabul Tarihi: 26/03/2017

Yazışma Adresi:

Yrd. Doç. Dr. Savaş Volkan GENÇ

Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi

Veteriner Fakültesi

Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji AD,

İstiklal Yerleşkesi, Burdur / TÜRKİYE

e-posta: svgenç@mehmetakif.edu.tr